

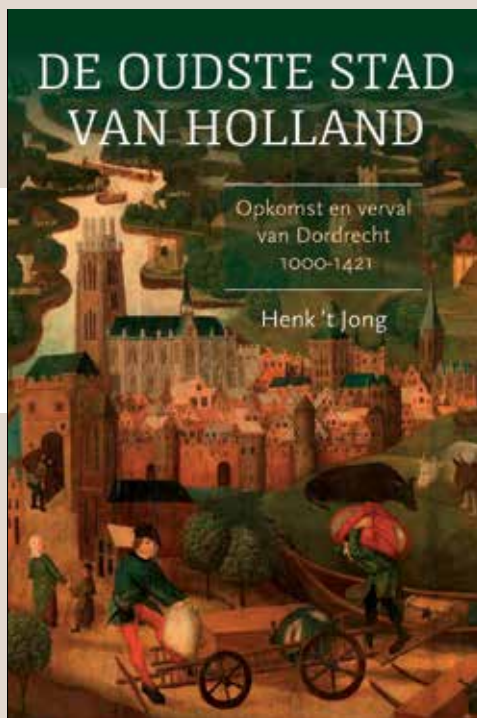
Geboorte van een stad

De oudste stad van Holland.

Opkomst en verval van Dordrecht, 1000-1421. *Henk 't Jong* (Omniboek, Utrecht 2020), 240 blz., € 20,00

Dordrecht heeft in 2020 eigenlijk een feestje te vieren. De gemeente viert 800 jaar stadsrechten en was van plan groots uit te pakken met evenementen, activiteiten en festivals. Van al dat feestelijks vond alleen de openingsceremonie in de schouwburg doorgang, een gebeurtenis die mediëvist Henk 't Jong aan zich voorbij liet gaan. Dordrecht is immers helemaal niet jarig, stelde de historicus in een lokaal dagblad, en waar was de aandacht voor de historie in het programma?

Henk 't Jong is een bekend Dordts historicus van wiens hand in 2018 *De dageraad van Holland*, over de opkomst van het graafschap Holland tussen 1100 en 1300, verscheen. De aanleiding voor zijn nieuwste boek, *De oudste stad van Holland*, is enerzijds het jubileumjaar van de gemeente Dordrecht, maar kan anderzijds niet los worden gezien van een persoonlijke strijd die de auteur al jaren voert. Toen de burgemeester van Geertruidenberg (dat een stadsrecht uit 1213 bezit en in de middeleeuwen onderdeel van het graafschap Holland was) in 2011 op nationale televisie de goedheiligman welkom heette 'in de oudste stad van Holland', klom 't Jong in de pen en startte hij zijn weblog *apud thuredrech* om voor eens en voor altijd duidelijk te maken waarom niet Geertruidenberg, maar Dordrecht (dat een stadsrecht uit 1220 bezit) deze titel verdient. Hoewel de bewering van Geertruidenberg (de stad met het oudste stadsrecht is de oudste) in eerste instantie logisch klinkt, weerlegt 't Jong deze opvatting overtuigend. Een stadsrecht is geen geboorteakte. Er kunnen immers oudere stadsrechten

zijn geweest die niet bewaard zijn gebleven of destijds mondeling waren bekrachtigd. In *De oudste stad van Holland* noemt 't Jong zes kenmerken van een stad in de dertiende eeuw: een stedelijk uiterlijk, een bevolking groter dan duizend mensen, een handelseconomie, een marktfunctie voor de omgeving, een relatief dichte bebouwing en het recht om eigen wetten te maken. Middeleeuwse bronnen en archeologische opgravingen helpen bij het beantwoorden van de vraag of van deze kenmerken sprake was. Dordrecht was rond 1200 een internationale handelsplaats, Geertruidenberg een klein dorp met een kerk aan een flink marktplein. Vete opgelost.

In het hoofdstuk over stadsrechten wordt, onder meer door een nog niet gepubliceerd onderzoek van Eef Dijkhof, heel aannemelijk gemaakt dat Dordrecht door de groei van de stad vanaf 1170 stadsregels nodig had. Het is onzeker of deze regels op schrift zijn gesteld, maar duidelijk wordt dat het bewaard gebleven stadsrecht niet het oudste hoeft te zijn. Buiten de kerk bestond er in de middeleeuwen nog geen schrijfcultuur. De graaf kon rechten ook mondeling aan de stad hebben gegeven. Dordrecht kreeg op zijn laatst in 1195 een stadsrecht. Dit recht is echter nooit bewaard gebleven of opgeschreven. Een privilege

dat graaf Dirk VII in 1200 schonk aan de plaatselijke lakenhandelaren vormt daarvoor het belangrijkste bewijs. In deze bron wordt namelijk gesproken over een stad, burgers en schepenen die rechtspreken. Hier voegt 't Jong nieuwe historische kennis toe omdat eerdere publicaties over Dordrecht nog uitgingen van andere interpretaties van het privilege. Volgens de auteur vanwege een verkeerde vertaling uit het Latijn.

Na het lezen van *De oudste stad van Holland* is geen andere conclusie mogelijk dan dat Dordrecht daadwerkelijk de oudste stad van Holland moet zijn. Door zorgvuldig en berekend brongebruik laat 't Jong geen ruimte voor een andere slotsom. Een uitspraak van een andere historicus wordt door de auteur niet zonder meer voor waar aangenomen. Door iedere bron uitvoerig te analyseren en van kanttekeningen te voorzien is de stelling dat Dordrecht de oudste stad van Holland is bijzonder overtuigend. Zelfs vervalste oorkonden zijn als historische bron goed bruikbaar, zo stelt 't Jong.

De liefde voor Dordrecht spat van iedere pagina af. Toch is het boek ook voor niet-Dordtenaren interessant. *De oudste stad van Holland* vertelt het verhaal van de opkomst van steden in de late middeleeuwen en geeft een mooi inkijkje in de bruikbaarheid van middeleeuwse bronnen. In het boek wordt de lezer door de auteur op een prettige manier aan de hand genomen. Er is veel beeld- en kaartmateriaal, de algemene lijnen van de geschiedenis worden als achtergrond overzichtelijk uitgestippeld en ieder hoofdstuk eindigt met de belangrijkste conclusies nog eens op een rijtje. Het boek is bovendien niet dik en niet duur.

Met Dordrecht loopt het overigens niet al te best af. Aan de 'Gouden Eeuw' van de stad, die vanaf 1250 begint, komt vanaf 1350 een einde als gevolg van de Hoekse en Kabeljauwse twisten, een machtsstrijd over de heerschappij in het graafschap Holland. De drie achtereenvolgende Sint-Elisabethsvloeden van 1404, 1421 en 1424 (en niet alleen de watersnood uit 1421, zoals weleens wordt aangenomen) waren de genadeklap voor

de stad, omdat de voedselvoorziening vanuit het achterland van Dordrecht tot stilstand kwam. Daar houdt *De oudste stad van Holland* op, en dat is eigenlijk jammer. Door de feitenkenis en aantrekkelijke schrijfstijl van 't Jong zou het geen straf zijn om nog verder te lezen over de geschiedenis van de stad.

De officiële presentatie van het boek is uitgesteld tot 2021. In het *Algemeen Dagblad* geeft 't Jong aan dat eigenlijk wel een voordeel te vinden: 'Dan hebben mensen de tijd om mijn boek te lezen.' Dat is een uitstekend advies aan Dordtenaren én niet-Dordtenaren.

Remy Balistreri

Democratie benaderd vanuit een historisch perspectief

Medezeggenschap. Politieke participatie in Europa vóór 1800. *Wim Blockmans* (Prometheus, Amsterdam 2020), 480 blz., € 44,99

De democratie verkeert in grote crisis. Althans, dat is de indruk die je soms krijgt als je tv-kijkt, de kranten leest, of een boekwinkel binnenloopt. Boeken met veelzeggende titels als *How Democracy Ends* (David Runciman, 2018) en *How Democracies Die* (Steven Levitsky en Daniel Ziblatt, 2018) doen vermoeden dat het einde van de democratie nabij is. Ook in België en Nederland bestaat er bezorgdheid over, en is er kritiek op het huidige functioneren van de democratie. Dat uit zich in boeken als *Tegen verkiezingen* (David Van Reybrouck, 2017),

Niet de kiezer is gek (Tom van der Meer, 2017) en *Hoera! De democratie is niet perfect* (Joël de Ceulaer, 2019). Gezien deze achtergrond is het geen toeval dat er onlangs twee boeken zijn verschenen die de ontwikkeling van de democratie vanuit een historisch perspectief benaderen.

Eind 2019 was daar eerst *Stadsburgers* van Maarten Prak. In dit boek behandelt Prak de politieke emancipatie en participatie van stadsbewoners in voornamelijk Europese steden tijdens de middeleeuwen en vroegmoderne tijd. Alsof afgesproken publiceerde Wim Blockmans een paar maanden later zijn *Medezeggenschap. Politieke participatie in Europa vóór 1800*. In tegenstelling tot Prak richt Blockmans zijn aandacht op de politieke emancipatie en participatie van burgers op regionaal (graafschap, hertogdom) en nationaal niveau (koninkrijken). In die zin zijn de twee boeken complementair te noemen. Blockmans centrale thesis is dat de politieke participatie van boeren en burgers in Europa al redelijk vroeg ontstond als een gevolg van een wisselwerking en strijd tussen oude en gevestigde machten – vorst, adel en de kerk – en nieuwe en opkomende spelers zoals steden. Vanaf de twaalfde eeuw ontstonden in Noord-Spanje (Aragon, Catalonië) en Zuid-Frankrijk (Provence, Languedoc) de eerste vormen van politieke participatie van de lagere standen toen de kerk aan de ene kant en burgers en boeren aan de andere kant de handen ineensloegen om het geweld van de landadel te beteugelen. Steden en rurale vertegenwoordigers wisten een plek te veroveren aan de onderhandelingsstafel als een aparte stand met eigen vertegenwoordigers in de regionale en later nationale standenvergaderingen.

In de dertiende eeuw wisten ook Vlaamse steden en de lage adel, burgers en boeren in Engeland politieke macht en zeggenschap te verkrijgen. In Noord- en Midden-Italië ging de politieke emancipatie van de stedelijke burgerij zelfs zover dat zij de macht van de kerk en de lokale adel kon overnemen, onder andere door deze op te nemen binnen de eigen rangen. Zodoende konden steden

als Milaan, Venetië en Florence zich ontwikkelen tot onafhankelijke stadstaten, die als grootgrondbezitters de baas konden spelen over het omringende platteland. In de zestiende en zeventiende eeuw veroverden edellieden en stedelingen in de Nederlanden en Engeland zelfs de soevereiniteit op hun absolutistische vorsten. Het resultaat van al deze politieke emancipatie was dat in de zeventiende eeuw in gebieden als Engeland of het land van Luik meer mensen stemrecht hadden dan in de negentiende eeuw. Maar hoe kwam deze groei van politieke participatie precies tot stand? Blockmans is te geleerd en ervaren om met simpele antwoorden te komen. Zo benadrukt hij meerdere malen dat naast een aantal structurele factoren, zoals economische groei en demografie, ook persoonlijkheden, plotselinge omstandigheden – zoals de vroegtijdige dood van een troonopvolger –, de lokale cultuur en de dynamiek van politieke processen zelf allemaal een rol speelden bij de totstandkoming van de politieke participatie van burgers en boeren. Toch zijn er minstens twee algemene conclusie te trekken. Ten eerste bepaalden structurele factoren zoals geografie en demografie, en de daaruit voortkomende sociaaleconomische machtsverhoudingen, de mate van politieke participatie. Het is geen ▶

